

САНАА

ОЛОХ

ЧУРАПЧЫ
УЛУУСЫН
ХАБЫАТА.

ХАБЫАТ
1991 СЫЛ АЛТЫННЫМ
15 КҮНҮТТӨН ТАХСАР.

№ 22 (7975). + 1996 сыл олунуу 22 күн. Чөппөр. + Сылгата—592 солкубай.

БӨБӨ ТУРУКТААХ ЭКОНОМИКА ТӨРҮТЭ

Чуолаан, аснмт 1995-сы-
лы улууспутугар бирүтү-
маны сыдыан аармакка
сөл. Билээрн курдук, 15
сыл буолан баран сүрү-
үрэхтербит уонна күддү-
бит (ааган көрүүнү 800-
төн тахсалар) уулан туол-
дулар. Бөс ыйыгар кэпкэ
25 сылга биллэбэтэх 43 мн
ардах-сөүгү түһэн, олут-
масын тын ылаа, алаас-
тарбит, үрэхтербит, үрүк
хорддорос сирдэрбит өлгө-
нүк үүнүлэр. Маннаах,
хайдах да эрениит иһин,
дьон, норуот билимистинэ,
«Аржаков ардаа» улахан
оруолунна. Санаа түмүк
онук. Кырдык, 40 сыл
наараа өртүгөр оттообут ол-
путун, бу техника үйэтнэр,
сыга ситиһэн, барыта 46165
тоннаны сорбтоопкалаат-
быт.

Найынхэртэн Соловьев
1950 (бир-хааайыстыба-
тыгар ортоунан 22,5 тонна
Сылан 4200 (14,2). Хадар
2844 (14,6) тоннаны, оттон
саамай аармакы—бир ха-
аайыстыбатыгар тиксэри-
нөн Холторо 4,9, Малдыкы
6,9. Хайахонт 7,5 тоннаны
оттоотулар.

Быйылгы сылга киирэн
баран мытылмыт ууот-
тон көрдөхкө, ынах сүөһү

ахсаана 23139 буолаа, ас-
ныт сылан 2042 төбөнөн
арыйах. Онон мнэстэргэ
бу иһинээри сыларга сүө-
һү учуота ситэ сүөгэ би-
лэннэ. Ол курдук, Хайах-
сыкка 499, Чурапчы сэлэн-
пүтүгэр 749, Болуурга 238
сүөһү бирдэи сыл иһигэр
аччаабыта көһүннэ, ити бы-
һыгар сүөһү ахсаанын 1995
сылтан элбэтиит көһүннэ-
тэр эмнэ бааллар. Холобур,
Мутудай 163 төбө эбиллээх,
ойон буюктыкка 1304 ынах
сүөһүлээх. Хадар 65, Сы-
лант 24, Чахыр 78, Алабар
72 төбө улаатыллаахтар.

Сылга ахсаана 401 төбө-
нөн арылтыллыбыт, бары-
та 8306 сылга кыстатылар.
Ол иһигэр нэһиликтэринэ
этер буоллаахка. Соловьев
137, Болтоно 75, Кылаан-
наах 88 төбөнөн аччаан кы-
стыкка киирдилэр. Туох да
күбүт иһин, сыланын аа-
ла аарылыыт нэһиликтэр
бааллар. Ылаа көрүүгүт
Холторону. Нэһилик бу
сылларга штатан көбүрүтэн
241 эрэ сылгылаах хаалла,
манна 1344 киле олорор,
455 хааайыстыба баар.
Эмнэ итиник Бахсы 163,
Кытаанах 385, Кылааннаах
297 эрэ сылгылаах хаал-
дылар. Санаан көбүнүт, бүтүн

ХАААЙЫННААБЫН МЕХАНИЗМА

Ласпыт сылга табаарыс-
тыбалар 1249 тонна үүтү
(уонсай туттарыллыбыт үүт
15,3 бырыһыанын), оттон
баайынай хааайыстыбалар
3355 тоннаны (41,6 быры-
һыанын) туттардылар. Эт
1042 тонна атыланына, эбэ-
тэр сылаан 63,5 бырыһы-
на. Ити иһигэр табаарыс-
тыбалар 32,1 бырыһыанын,
баайынай хааайыстыбала-
ра 50 бырыһыанын туттар-
дылар. Бу көрдөрүүлэри ха-
аайыстыбаларынан ирэт-
тэхкө, «Мындааайы» та-
баарыстыба үүтү иһинээри
сылтан 146 тоннанын ады-
тан, 454 тоннаны туттарда.
Оттон Хадар—66 тоннанын
элбэтэ, 426 тонна үүтү,
Эккэ—табаарыстыбалар
үйүн мөлтөхтүк үлэстэ-
тэр. Ол эбэтэр, 115 тонна
эти этэсэ туттаран, хол-
боон баара-сүөгэ 242 тон-
наны атылалатылар. Манан
контракцион дуотэбара
улуус үрдүнэн үүккэ эрэ
толорулуна.

Улуус хааайыстыбаларын
бирээр нэстэргэ 4 млрд. 91
мөл. солк. тиийэ. Итинэн
«Мындааайы» табаарыс-
та 1 млрд. 91 мөл. солк.

нэстээх аснмт сылы түмү-
күтэ. Баайынай хааайыс-
тыбалар бирээр нэстэргэ 2
млрд. 100 мөл. солк. тиг-
нэтэ.

Улууска сүөһүтүн илал-
лар сүрүн хаачыстыбаный
көрдөрүүлэригэр манник
буолулар: иһинээри 1994
сылы кытта тэҥнээхкэ,
бирдэи ынахтан аайылыга
205 кг элбэти. Бу көрдө-
рүүбүт 1283 кг тиийэ. 7088
нырааһа, 4518 кулуу ы-
лыбыт, эбэтэр ити тулаан-
нааһынан 75 уонна 64 бы-
рыһыанга тэҥнэстэ, тутта-
рылыбыт сүөһү орто айаа-
һына 301 кг үктэтэ.

Уонсай ороскуоттар улаа-
таллар. Холобур, 1 центнер
бородоукуйаны оһорууга
үүккэ 53 тый. солк., эккэ 1
мөл. 440 тый. солк., бур-
дукка 136 тый. солк., хор-
туопууга 210 тый. солк.,
уонна 1 тонна өккө 153
тый. солк. ороскуоттары ө-
рүстүбүт.

Орто хамнас улууска
бир үлэһиккэ 1 мөл. 8 тый.
солк. тиийбит буоллабына,
ити үс табаарыстыба бир
үлэһитигэр 403 тый. солк.
тэҥнэстэ.

Баайынай хааайыстыба-

лара 14,5 млрд. солк. (до-
тааһын киллэрэн туран,
бородоукуйаны аарысты-
лар, итин бирдэи киллэ-
тэр таһаардахха, 11,6 мөл.
солк. тэҥнэстэ. Сыл устаты
саамай элбэх үүтү уонна
эти туттаран, захсэн кэллэ-
лэри: Чахыртан «Туорал-
дын» баайынай хааайыс-
тыбата (салайаачы К. П.
Денисов) 105 тонна үүтү,
11,3 тонна эти, Одулуун-
тан «Эрчи» баайынай ха-
аайыстыбата (А. А. Аржа-
ков) 83 тонна үүтү, 5,5 тон-
на эти, эмнэ Чахыртан «Ча-
хыр» Н. И. Акуфринэ) 62
тонна үүтү, 3,5 тонна эти

«Комплекс» (М. П. Михай-
лов) 57 тонна үүтү, 16,2
тонна эти, «Тягүргэстэх»
(Р. С. Барышков) 53 тонна
үүтү, 18,6 тонна эти. Бу
хааайыстыбалар агардас
бородоукуйанан 250-300
мөл. солк. аарыстылар.

Манник аснмт сылбыт
сүрүн түмүктэрин иһини-
нэри туран, үүмүт сылга
улууспут тытын хааайыс-
тыбата хайдах быһылаах
сыйлаагар биллэригэр тар-
дар тодоостоох буолуо.
Бастатан, кооперациялаһын
хайдах да быһаарылаах
оруолланыа. Бу алаарат-
тан төртүтэн-сиктэтиэн,
мнэстэргэ баар ас кыахтар
олохуран, онтон онкул-
лаан, барыан наада. Бу
туһунан элбэхтик кэпсэти-
бит, улууска хайысха ылы-
ныбыт. Маныаа арай би-
ри санатар сөл. Сүрүн хам-
сатылаах ынах сиргэ баар.
Ким сирлээх, ол үлэстээх
буолуохтааһын бари да эл-
лэһитинэ-хааимытын бил-
лэн көлүбүт. Ол эрэри
иһини сыбарыйар жүөс хай-
дах да бир кийинэ, бир
баайынайынан кыаллыба-
тын, ону ааһан, бытара-
рын эмнэ өйдөтүбүт.

Туох хаанник иһинэ, бу
сылларга сиртин туруктаах

үүнүүнү ыларга түмүкүлээх
буоларбыт ирлэнэр. Ордук
баайына ылаа, нэстэ сыл-
лата аччаан иһигэ дьякени-
нэрбэт буолуон табыллыбат.
Манна үбү-харчыны, техни-
каны кийинэн туһанарбыт,
сиринэн иһини араарбаа
дьарыктанар дьону, аснө-
лары харыстан хаалларар-
быт наада. Сир, сүөһү—сү-
рүн баайыт, экономикабыт
төрдө-төбөтө. Бу биллэр ча-
чыны утарсар кийэ сүөгэ
буолуо. Оттон онук буол-
лабына, бу төртү дьарык-
матын сайыннарар толкуйун
тобулуноохтааһын. Баар
уонсай экономическай та-
һым баайынай хааайысты-
баларыгар, табаарыстыба-
ларга да тэҥнээн ыарахан-
нык дьайар. Ону ол дьэ-
биккэ, үлэһиккэ, ылыахка
тэҥнээхкэ дьир, кырдык,
күчүмэйдэ эрэри, хайдах
ла иһини дьэри сыбары-
лан, доруобай экономика
түйүтү түһүтүн аснмтээх
үлэстэр баралара эрэил-
лэр.

Ол суолун иһин, кылаа-
бынаа, торумнаабыт кур-
дуктут. Ол эбэтэр, мнэстэ-
ргэ кооперацияны нэһилик
тайымнаан сүрүннээн ту-
таах салааларга: сир үлэ-
тигэр, переработка, тех-
нология, сылгыны көрүү-
тэ-истигэ хайысхаларбыт
сөбүн Улуус Муньаарын
сессиятынан билгэстэбит.
Онон күүһү-уоһу, баар үбү-
харчыны бу туһаннаах,
ааскиллээх хайысхаларбы-
тыгар түмэ тардар сорук
ылыныбыт. Ону олоххо
кыһаларынан бытаардар, оло-
рон бирээр кэхинтэ тэҥнэ-
рин бари да өйдөтүбүт.
Кырдык, харчыны хаме-
тар, барыстаахтык үлэһит
буоллаахка эрэ бу рынокка
олоруохка, тулуктаһаахка
сөл. Барыс сүөх—сайдым
сүөх дьэи өйдөтүлүнн.

В. ЧИГИНАРОВ,
тыа хааайыстыбатын
управлениетын
начальнига.

Ласпыт сыл ураты бөлнө,
биһиги дойдубут үрдүнэн
Улуу Кыайы 50 сылын
үбүлүүнү өрөгөйдөөхтүк бэ-
лэстэһин сыдыан атаары-
лына Улуу Кыайыны
уһаныбыт аяа көлүмэ дьон
историческай суолларын,
олохторун үйэтитин чэрчитэ-
нэн үгүс өртүтээх дьаһал-
лар, үлэстэр кыттылыналар
киһилэр сардык кэрнэстэ-
ригэр сүтүрүүбүтүнэн буо-
лара өйдөнөр.

Немецкэй - фашистскай
халабырдыттартан бөйө-
рин төрөөбүт-үөскэбүт Ийэ
дойдуларын көмүскэллэр
улууспуттан барыта 2 ты-
һымыччаттан тахса чулуу уо-
латтарбыт ыгырыллан уот-
таах сэрин хонууттар киир-
биттэрэ. Кийиһэргин 900-төн
тахсалар сардык тыһына-
рын толук уурбуттара.

Күн-дыл астааһын ахсын
биһиги көмүлүбүтүн көмүс-
кэбүт ветераннарбит—сэ-
рин кыттылаахтарынан кө-
күлэрэ дьаһаа чимээн ыбаа-
дынак арылаа иһэр. Күн
бүтүн 206-төн тахсалара эрэ
бааллар.

Кыайын 50 сылын үбүлү-
йүн бэлэстэһингэ аһанан
тэриллэбит улуустары ко-

САРСЫН—АБА ДОЙДУНУ
КОМУСКЭЭЧЧИЛЭР КҮННЭРЭ

ЫТЫК ИЭС

миссия, ветераннар сэлэ-
тэрэ уонна нэһиликтэрдэри
комиссиялар үлэлэрин би-
лааннаахтык мытаа түмүк-
тэбэттэрэ. Ара дойдуну сэр-
ингэр кыттыбыт бир дой-
дулаахтарбыт ааттарын үйэ-
титигэ үгүс үлэ барыта.
Улуустары военкомат Кы-
айы 50 сылынан сибээстээн
Оборона мин. төсүдүрүстөн-
най архыбына докумуона-
рыгар олохураа тыһынаах
эрлэхтэринэ сэрин кытты-
лааһына аарылыыбаахка сыл-
дыбыттарга чакчы сэрин
кыттылаахтара буолалла-
рын дакаастыыр ыспыраап-
калары минилэр гэрэстэ-
ригэр билэрн, бу дьон нэр-
гэттэрэ сэрин кыттылаах-
тарын огдооболоро буолал-
ларын туһунан даҕабырыла-
һа ылыларын хаачыһыда.
Манн тыт биллэтин баар
13 кийиһэ, эмнэ эрэ чуол-
кайдаматыа буолан сэрин
кыттылаахтарынан бил-
ниллэбиккэ сыдыбыт дьон-
го, докумуонарын буаан,

бу чакчы сэрин ветераннара
буолалларын көлүлэһэ.

Олуһуу 23 күнэ—Аба дой-
дуну көмүскээччилэр күнэ-
рэ. Хас бирдэи Россия
гражданина бэйэтин иһингэр
тулар патристическай нэһи-
талуур эбээһинэстээх. Бү-
гүһү күннээри турутуһан,
биһиги улууспуттан 160-
төн тахса мчат Россия ар-
миятын кэккэтигэр сулуус-
палымр. Биһиги билэрбитин,
Чечняга сулууспалымр
10-төн тахса уолаттардаах-
пыт. Олортон субу сотору-
таабыта 7-лэрэ сулууспа-
лымр болдохторо бүтүн
төрөөбүт улуустарыгар кэл-
лиһэр.

Аба дойдуну көмүскээччи
буолуу—хас уол оҕо, эр ки-
һи ытык иһэ, мнэстээх
дылаа. Билигин оскуола-
ларга начальнига байыаннай
бэлэмнэһин курдук аһаа
программалаах предмети үө-
рөтүн, ГТО нуормаларын
туттары дьэи сүөх буол-
бута хомолтолоох. Онон уол

оҕо эт-хаан, өй-санаа өртү-
нөн сыйдытын физкультур-
най спорттун тэрилтэлэр,
дьэи-кэртэһигэ аяа оруола,
оҕо бэйэтин туттаах, эр ки-
һилин хаачыстыбалара бы-
наарар буолулар.

Билингэ көмгэ үгүс тө-
рөппүттэр, ордук ийэлэри,
Чечняга бары тулар, үгүс
өйдөмүт өртүтэрээх сэрин
долгугара саарбахтаммат.
Бу иһэ-таһа биллэбэт кир-
сээн эйэлээх суолунан би-
наарыларын, кырдыга, ба-
ры дьаһыны күтүргэ эрэ ти-
һэр балаһынааһа оло-
дохлук. Армия кэккэтигэр
тагырыллар саха уолаттара
байыаннай сулууспаларын,
сүрүннээн, Забайкальскай
байыаннай уокурукка ба-
раллар, сорохторо байа-
та-

рин республикаларын иһигэр
сулууспалымалар.

Саха мчаттарыттан ба-
йыаннай специалистар олус
элбэхтэр. Республикабыт
Президент М. Е. Николаев
Дьоксуускайга суворовскай
училищени астарар былаан-
нааһын туһунан бэлэстээн
этэн тулар. Бу олоххо киир-
дэринэ, саха мчата ба-
йыаннай идэлэргэ үөрэн-
тигэр саах аһыллан сөл.
Түмүккэ, Аба дойдуну сэр-
тин ветераннарын, саппааска
сыйдыр бари байыаннай
эбээһинэстээхтэри, эдэр мч-
чаты Аба дойдуну көмүс-
кээччилэр күннэринэн итин-
ник эбэрлэһиһин!

Семен АНДРЕЕВ,
улуус байыаннай
комиссара.

БАСТАКЫ ТЮРКСКАЯ КАГАНАТ ТЭРИЛЛИБИТЭ 1450 СЫЛА БЭЛИЭТЭНИЭ

Президент Михаил Николаев байылыктаах Саха Рес-
публиката делегацията Россия сиригэр-уотугар бастакы
Тюркская государство тэриллэбитэ 1450 сыла туолууту-
гар аһамыт аһааларга кыттыгы ылаа. Бу истори-
ческай собыһыны кытта сибээстээх дьаһалар олунуу
22-23 күннэригэр Москвага мчыллыахтара.

М. Николаев Россия тюрк норуоттарын бэрэстэби-
тэлэригэр, научнай конференция кыттылаахтарыгар
эбэрлэһин тыл этэрэ күүтүлэр.

САҢА ҮӨРЭХ ЗАВЕДЕНИТА

Дьоксуускай, Олохтоох
культура колледжын иһинэн
культура уонна искусство
Иили Сибирскай акаде-
миятын үөрэтэр-консульта-
ционнай пууна бу академия
националнай культурага
уонна искусствоба факультет-
тыгар уларытыллан тэ-
риллинэ.

Бу собыһына аһамыт үө-
рүүгэ-көтүүгэ үрдүк үөрэх-
тээх олохтоох кадрлары бэ-
лэмнээһин туһунааһа рес-
публика Культуратын ми-
нистерствотун уонна Иили
Сибирскай академия аһа-
тылаахтык үлэстэбиттэрэ
ичкэйэн бэлэстэнэ. Академи-
лоһона, этнология кафедра-
тын сэлбидиссэһэ Надежда
Данилова бэйэтин этинигэр
бэлэстипринэн, факультетка
кэтэхтэн үөрэнэр 109 сту-
дент аһа идэһэ Иили Си-
бирскай академия дипло-
нарын ылаахтара.

СИА.

СИА.

Галина МАКАРОВА,
Мария ГЕРАСИМОВА.

ОСТУОРУНАБА ЭРЭ БАРЫТА ТҮРГЭНИЙН
ОНОБУЛЛАР

«Сахаполитграфизат»,
Тираж 3340.